

Nr 3.

Ankom till Riksdagens kansli den 20 mars 1911 kl. 4 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 3, i anledning af väckt motion angående skrifvelse till Konungen med begäran om åtgärder för lindring i nu rådande uniformitetstvång i organisation och undervisningsplan vid de allmänna läroverken.

Till utskottets behandling har hänvisats en inom Första kammaren af herr *Hernlund* väckt motion nr 76, däri hemställes, »att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t vidtaga åtgärder för beredande af lämplig lindring i nu rådande uniformitetstvång i organisation och undervisningsplan vid de allmänna läroverken.»

Motionen.

Motionären har till stöd för denna hemställan anfört följande:

Motiveringen.

»Den nya organisation af de allmänna läroverken, som fastställets genom Kungl. Maj:ts nådiga stadga för dessa läroverk den 18 februari 1905, och numera blifvit fullständigt genomförd, äger onekligen i många afseenden ett afgjort företräde framför den närmast föregående — icke blott genom sin lyckligt anordnade afslutning för vissa lärjungar med det sjätte skolåret utan ock genom sin reda och öfverskådlighet samt därmed sammanhängande anvisningar i afseende på undervisningens mål och medel, som successivt tillkommit. Man torde ock kunna hoppas, att denna nya organisation skall vinna ökad erkännande, ju mer lärarekåren hinner arbeta sig in i densamma.

Emellertid brister den nya organisationen liksom de flesta af dess föregångare i vårt land däri, att den icke velat lämna något utrymme för några undantag från den fastslagna regeln. Icke ens det läroverk, som förut åtnjöt en viss själfständighet, om än begränsad — Statens profskola, nya elementarskolan i Stockholm — har fått existera annat än som en absolut kopia af 1905 års organisationsbild, fastän flera försök gjorts att värna åtminstone några mindre rester af dess forna frihet. Vid sådant förhållande är det naturligtvis mindre att undra öfver att det af medlemmar af minoriteten i senaste läroverkskommitté framställda förslaget att i stiftstäderna jämte hufvudstaden eller åtminstone på några få orter, där förhållandena syntes därför möjligast gynnsamma, bereda tillfälle till ett flerårigare studium af de klassiska språken än den allmänna organisationen medgaf, icke lyckades vinna gehör. Det hade dock varit önskligt, att ett sådant tillmötesgående visats den klassiska bildningens målsmän och öfriga vänner, liksom ock, att det i nära sammanhang härmed framställda yrkandet om läroverkets uppdelning i en 6-klassig realskola och ett 3-årigt gymnasium, hvilket yrkande synnerligen väl motiverades i några utförliga reservationer till förenämnda läroverkskommittés förslag, fått försöksvis på något eller några håll tillämpas.

Denna ensidighet hos den nya läroverksorganisationen, att den icke vill medgifva minsta afvikelse från den i läroverksstadgan uppdragna ordningen, synes mig vara ett väsentligt fel hos densamma. All sund utveckling förutsätter täflan, och visst är, att den uppräckning, som under 1850-talet småningom inträdde vid de förutvarande apologist- och lärdomsskolorna samt gymnasierna, icke saknade sitt sammanhang med den rastlösa sträfvan, som under de båda föregående årtiondena utvecklades från målsmännens för den år 1828 inrättade nya elementarskolan sida, i syfte att göra denna skolas system till regel för de svenska elementarläroverken. Visserligen ledde denna sträfvan i vissa afseenden — såsom i fråga om »ämnesläsning» för lärjungarna i stället för »klassläsning» — icke till afsedt resultat, men i Kungl. Maj:ts cirkulär den 6 juli 1849, som gaf uppslaget till elementarläroverkens omorganisation på 1850-talet, medgafs dock tillämpning af det »nya» skolsystemet, om eforus eller vederbörande lärare det önskade och hinder för sakens ändamålsenliga verkställighet icke förefunnes. En liknande liberalitet i våra dagar skulle tvifvelsutan lända undervisningen till godo och behöfde icke på något sätt inverka störande på den nya organisationens lugna utveckling.

En lindring i nu rådande uniformitetstvång vid de allmänna läroverken torde för öfrigt vara nödvändig, om det skall blifva möjligt att tillmötesgå de allt emellanåt framträdande anspråken på nya ämnens upptagande å undervisningsplanen. Ett uttryck härför har äfven nyligen gifvits af läroverkskollegiet vid statens profskola, nya elementarskolan i Stockholm, som, i afgifvet yttrande öfver framställt förslag att införa ryska språkets studium vid Sveriges allmänna läroverk, förklarar sig villigt att göra ett prof med detta språks införande på gymnasiets läroplan, under villkor att åt nya elementarskolan samtidigt lämnades frihet att omdana läroplanen för gymnasiets tre öfversta ringar i principiell öfverensstämmelse med ett redan år 1887 från läroverket utgåendet förslag, att undervisningen skulle meddelas på ett flertal olika bildningslinier med vissa obligatoriska ämnen på hvardera och i öfrigt utsträckt valfrihet, i hvilket fall ryska språket då lätt skulle kunna finna plats å den speciellt språkliga linien. — Naturligtvis skulle dessa bildningslinier vara så anordnade, att det kunskapsresultat, de lämna, i studentexamen icke står tillbaka i värde i jämförelse med den allmänna organisationens kunskapsprodukt, utan är därmed fullt ekvivalent.»

Nya elementarskolan inrättades på begäran af 1825 års undervisningskommitté med hänsyn till lämpligheten att anställa försök till utrönande af erfarenhetens vittnesbörd i afseende, bland annat, å ett större inrymmande af de modärna bildningsämnen. Den fortgick och utvecklade sig utan något särskildt reglemente intill år 1856, då för skolan utfärdades en stadga, hvilken sedermera för omkring fem år sedan ersattes med ett nytt reglemente för skolan.

*Utskottets
yttrande.*

Motionärens påstående, att 1905 års före nämnda reglemente tillkomna allmänna läroverksstadga icke lämnat något utrymme för undantag och att icke ens statens profskola, nya elementarskolan i Stockholm, fått existera annat än som en »absolut kopia» af 1905 års organisationsbild, synes icke öfverensstämma med det sakförhållandet, att enligt det för nya elementarskolan nu gällande särskilda reglemente af den 2 december 1905 denna skola, utöfver det i allmänna läroverksstadgan angifna ändamål, fortfarande har »till särskild uppgift att vara ett läroverk, där ifrågasatta förändringar med afseende å undervisningen vid de allmänna läroverken samt organisationen af desamma företrädesvis må kunna på försök tillämpas.» För att befrämja sådana försöks anställande är det tillika i samma reglemente föreskrifvet, bland annat, att »det åligger såväl skolans

rektor som enhvar af dess lärare att, så långt deras tid medgifver, med uppmärksamhet följa den pedagogiska utvecklingen inom och utom landet.» Skolans rektor och lärare äga att gemensamt eller hvar för sig hos öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk göra framställning om anordnande af sådana försök, och öfverstyrelsen bestämmer, efter läroverkskollegiets hörande, om anställande af försöken samt äger att med afseende på ifrågavarande läroanstalt i de af Kungl. Maj:t för de allmänna läroverken fastställda undervisningsplanerna vidtaga de jämkningar, som nämnda försök kräfvat, dock att, i de fall då dylikt försök föranleder särskilda kostnader eller ärendets beskaffenhet eljest sådant påfordrar, ärendet skall underställas Kungl. Maj:ts pröfning. Därjämte är i reglementet föreskrifvet, att vid afgifvande af förslag till återbesättande af ordinarie läraretjänst vid skolan särskildt afseende skall fästas å sökandens fallenhet och förmåga att bidra till förverkligandet af skolans nyss omförmälda särskilda uppgift.

Af den här ofvan återgifna bestämmelsen, att ifrågasatta förändringar med afseende på undervisningen eller organisationen »företrädesvis» må kunna på försök tillämpas vid nya elementarskolan, får väl också dragas den slutsats, att sådana försök anses kunna ske äfven vid andra allmänna läroverk i riket, när så finnes behöfligt eller lämpligt. Att den uppfattningen delas af öfverstyrelsen synes framgå af ett här nedan återgifvet uttalande från samma styrelse, när frågan behandlades om ny stadga för nya elementarskolan.

Sedan direktionen öfver nya elementarskolan redan år 1902 anhållit om vidtagande af åtgärder för att skolan måtte erhålla ny tidsenlig stadga, samt skoldirektionen till Kungl. Maj:t afgifvit härutinnan infordradt förslag, yttrade sig, efter det nya allmänna läroverksstadgan den 18 februari 1905 utfärdats, öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk i underdånig skrifvelse den 11 maj 1905 öfver direktionens förslag, redogjorde för då befintliga olikheter mellan nya elementarskolan och öfriga allmänna läroverk och upptog till skärskådande frågan, om det tilläfvats vore lämpligt att åt nya elementarskolan gifva en organisation, som i väsentligare mån afveke från den i den nya läroverksstadgan föreskrifna. Då motionären söker ett af sina stöd för den begärda lindringen i uniformitetstvånget i det af honom beklagade förhållandet, att ett af medlemmar af minoriteten i senaste läroverkskommitté framställt förslag icke fått försöksvis på något eller några håll tillämpas samt öfverstyrelsen just vid sin behandling af spörsmålet, huruvida lämpligt vore, att nya elementar-

skolan till sin organisation väsentligt afveke från regeln, äfven något gått in på frågan om lämpligheten af försök med just det af motionären åsyftade minoritetsförslaget, tillåter sig utskottet här nedan ur öfverstyrelsens uttalande återgifva följande:

»Denna fråga» (om lämpligheten af en mera afvikande organisation af nya elementarskolan) »ligger så mycket närmare till hands som skolans direktion och kollegium, sedan de i sina utlåtanden öfver läroverkskommitténs betänkande af år 1902 anslutit sig till reservanten Höjers organisationsförslag, vid afgifvandet af här föreliggande stadgeförslag synas vidhålla sin önskan att vid skolan göra ett försök med nämnda organisation.»

»Ehuru öfverstyrelsen principiellt ingenting har emot att olika läroverkstyper försökas, där så kan ske, finner dock öfverstyrelsen väl svaga skäl föreligga för att vid nya elementarskolan införa just den af reservanten Höjer föreslagna organisationen. Af de mer än sjuttio myndigheter, som utlätto sig öfver kommitténs och reservanternas organisationsförslag, var det endast två, som tillstyrkte reservanten Höjers förslag, nämligen direktionen öfver och kollegiet vid nya elementarskolan. Vidare synes det öfverstyrelsen, att äfven om ett sådant försök utfölle tillfredsställande, den af nämnda reservant föreslagna organisationen icke kunde i oförändradt skick vinna efterföljd vid de andra läroverken, eftersom densamma med nödvändighet förutsätter ett upprättande af ett antal s. k. A-läroverk och utsikterna till sådana läroverks upprättande numera torde vara så godt som inga.»

»Öfverstyrelsen är under närvarande förhållanden benägen att omfatta den meningen, att största nyttan skulle vinnas af statens profskola, om dess normalorganisation bragtes i så nära öfverensstämmelse som möjligt med de öfriga allmänna läroverkens, ty därigenom skulle resultatet af de vid nya elementarskolan anställda försök erbjuda bättre tillfälle till jämförelse med läroverken i allmänhet och sålunda för dessas utveckling blifva af större betydelse.»

»Härmed vill emellertid öfverstyrelsen icke hafva sagt, att icke försök med andra organisationstyper skulle vid nya elementarskolan kunna göras, när tiden blir därför mera mogen och sådant mera allmänt ifrågasättes.»

»Af det sagda följer å andra sidan, att öfverstyrelsen är fullt ense med direktionen öfver och kollegiet vid nya elementarskolan i det principuttalandet, att skolans nya stadga endast bör blifva ett supplement till

stadgan för rikets allmänna läroverk, upptagande blott de punkter, i hvilka afvikande bestämmelser böra för nya elementarskolan gälla.»

Beträffande därefter nya elementarskolans egenskap af profskola yttrar öfverstyrelsen i samma utlåtande:

»Det är öfverstyrelsens mening, att ganska goda skäl kunna anföras såväl för som emot nya elementarskolans bibehållande såsom profskola, men att de grunder, som kunna andragas till dess bibehållande i nämnda egenskap, äro mera välgående än de andra och därtill stärkas af vissa yttre omständigheter af stor betydelse.»

»Så är det uppenbart, att blotta tillvaron af en profskola bör utgöra en hälsosam påminnelse därom, att undervisningsväsendet icke får stelna i formerna eller eljest hejdas i sin utveckling, och påtagligen är det förenadt med stor fördel och lättnad att till förfogande hafva ett läroverk, som är särskildt inrättadt för anställande af pedagogiska försök, så snart sådana erfordras. Och hvad beträffar den ofta uttalade farhågan, att undervisningen vid skolan skulle lida af det ständiga experimenterandet, synes den omständigheten icke verka afskräckande på allmänheten, som, enligt hvad erfarenheten visar, med förkärlek sänder sina barn till läroanstalter af dylikt slag inom olika undervisningsområden. Slutligen torde den omständigheten, att skolans byggnadsfråga år 1896 löstes under den af Stockholms stad uttryckligt gjorda förutsättningen, att nya elementarskolan fortfarande blefve en profskola, utgöra en allvarsam svårighet för skolans likställande med de öfriga läroverken.»

»Tilläggas bör, att vid nya elementarskolan äfven på sista tiden anställts pedagogiska försök, t. ex. med latinets och delvis franskans uppskjutande, hvilka haft betydelse för läroverkens reformering.»

»Om öfverstyrelsen sålunda finner sig böra förorda nya elementarskolans bibehållande som profskola, anser den emellertid icke, att pedagogiska försök för statsverkets räkning böra inskränkas till denna enda skola. Sedan nya elementarskolan upprättades, ha de öfriga allmänna läroverken så småningom nått en hög grad af utveckling, så att många af dem torde synnerligen väl lämpa sig för anställande af pedagogiska försök. Särskildt ha efter profärsinstitutionens införande de läroverk, dit denna förlagts, blifvit verkliga medelpunkter för det pedagogiska lifvet i vårt land, från hvilka de unga lärarna till olika delar af riket medföra nya pedagogiska idéer och väckelser. Under sådana förhållanden anser öfverstyrelsen, att nya elementarskolan bör bibehållas som profskola så tillvida, att ifrågavarande försök väl må förträdesvis men

ingalunda uteslutande där anställas, samt att öfverstyrelsen må ha fria händer att anställa pedagogiska försök vid hvilket läroverk i riket som helst, hvars lärare äro därtill lämpliga och villiga.»

Af det anförda torde framgå att, äfven om nya elementarskolans ställning nu mera är något förändrad mot förut, densamma dock fortfarande är afsedd att vara en verklig profskola, och att öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk anser skolan böra bibehållas som profskola, äfvensom att samma öfverstyrelse, hvilken, enligt den för henne utfärdade instruktion, har öfverinseende öfver rikets allmänna läroverk med skyldighet att enligt gällande föreskrifter antingen omedelbart vidtaga eller hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder, som kunna finnas erforderliga för att läroanstalterna skola motsvara sitt ändamål, anser sig böra hafva fria händer att anställa pedagogiska försök vid hvilket läroverk i riket som helst, när sådana försök kunna blifva af större betydelse för läroverkens utveckling, men att öfverstyrelsen icke velat tillerkänna det af motionären omförmälda minoritetsförslaget en sådan betydelse.

En gensaga emot motionärens påstående, att lindring i nu rådande uniformitetstvång vid de allmänna läroverken vore nödvändig, »om det skulle blifva möjligt att tillmötesgå de allt emellanåt framträdande anspråken på nya ämnens upptagande å undervisningsplanen», synes också ligga i den lösning, som öfverstyrelsen med bibehållande af nu gällande läroverksstadgas bestämmelser förordad i en jämväl af motionären berörd fråga om framställt förslag att försöksvis införa ryska språkets studium vid rikets allmänna läroverk.

Enligt hvad utskottet inhämtat har nämligen öfverstyrelsen i ett den 28 sistlidne februari till Kungl. Maj:t afgifvet utlåtande, under hänvisning till 5 § af ofvan omförmälda reglemente för statens profskola, nya elementarskolan i Stockholm, enligt hvilken, såsom ofvan nämnts, då pedagogiskt försök föranleder särskilda kostnader eller ärendets beskaffenhet eljest sådant påfordrar, ärendet skall underställas Kungl. Maj:ts pröfning, hemställt, att Kungl. Maj:t, täcktes bemyndiga öfverstyrelsen att efter läroverkskollegiets hörande jämlikt nämnda paragraf af det för skolan gällande reglemente vid nya elementarskolan i Stockholm, föranstalta om anställande af försök med en nyspråklig linje, bland annat omfattande ryska språket, och öfverstyrelsen har därvid tillika förklarats sin afsikt vara, att om försöket med en nyspråklig linje med ryska sloge

väl ut, föreslå linjens införande vid så många andra högre allmänna läroverk, som kunde anses af behovet påkalladt.

Då här af synes framgå, att det af motionären öfverklagade uniformitetstvång i organisation och undervisningsplan icke utesluter möjligheten af anställande af sådana pedagogiska försök, som öfverstyrelsen för rikets allmänna läroverk anser kunna lända till ledning och efterföljd vid läroverken, eller vidtagande af sådana afvikelser, som kunna anses af behovet påkallade, får utskottet hemställa,

att herr Hernlunds ifrågavarande motion icke måtte till någon Första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 mars 1911.

På utskottets vägnar:

H. BIÖRKLUND.
